

01 Kolme kanssaa

Finmarkun historiaa on kolmen kansan kohtaamisesta: saamelaisten, ruidalaisten ja kainulaisten.

- Saamelainen asutus on kuitenkin 2000 vuotta vanhaa. Alkupöräinen jahtikulttuuri oli vähentymässä 1600-luvulla. Silloin enniimällä osalla saamelaisista oli fasta asentopaikka – meren rannikoilla, vuonoinrannoilla ja jokilaksoissa. Heilä oli elämänkeinona karjanhoito, jahti ja fisku (meri- ja jokisaamelaisilla). Pienemästä osasta saamelaissii tuli porosaamelaiset. Heile vaihtaminen fasta-asukkhaitten kansa oli huushollauksen tärkeä elementti.
- Jo viikinkiaikana on ruidalaiset pyytänheet pohjasessa ja verottanheet, realiteetissä ryöstänheet, saamelaissii. Niinä aikoina oli Malanki Tromssassa ruidalaisten pohjaissiiin asutusraja. Oon epävarma koska ruidalaiset asetuthiin Finmarkun rannikoille. Vasta 1300-luvulta löydytty varmoi lähtheitä, mistä näkkee, ette ruijalaiset oon asunheet Finmarkussa.
- Kainulaiset oon vanhaa kansa joka pääassiissa tulthiin Pohjas-Ruidhaan Tornionlaksosta, ala mikä oli ruottalainen kiini vuotehen 1809 asti. Idän puoli liitethiin vuona 1809 Rysshään, ja vuona 1917 siitä tuli osa ittenäistä Suomee. Migrasuuni alkoi 1500-luvulla ja sai ison merkityksen 1700- ja 1800-luvuilla. Kainulaiset olthiin hyvät maapruukarit, fiskarit ja rauttiit. Nöyrävuosina 1860-luvulla Suomesta tuli paljon ihmistä Öystä-Finmarkkuun.

Saamelaiset, kainulaiset ja ruidalaiset ei kuitenkaan ole kolme kokonhaansa eri ihmisroikkaa, ja avioliitto heidän välissä ei ole ollu epätavalinen. Roikka mikä sosiaalisesti ja kulttuurillisesti oon eronu tästä, oon papit ja muut virkamiehet, jotka tavallisesti olthiin ruidalaiset etelästä.

1800-luvun keskivälistä ja yli sata vuotta etheenpäin Ruidan viranomaiset alethiin aktiivisen ja kovan ruidalaistamispolitiikin. Päämäärä oli saamen ja kainun kielen hävittäminen.

02 Verottaminen ja kauppaaminen

Finmarkun historia – kattottu ylhäältä ja ulkopuolelta – oon vähän ihmisistä jotka oon asunheet sielä, mutta verottamisoikkeuksista ja kauppaamisprivileegiistä.

Tämmöissii assiita oon:

- Tanskan-Ruijan, Ruottin ja Ryssän väliset rajariidat ja oikeudet verottaat saamelaissii sisämaan aloilla. Ei ollu harvinainen ette saamelaissii verotethiin sekä kaksi ette kolme kerttaa. Ruottin-Suomen rajan määräthiin vasta vuonna 1751, ko Koutokeinosta ja Kaarasjovesta tuli osa Tanska-Ruijasta. Ryssän raja tuli vuonna 1826.
- Monen sadan vuoden kilpailu Perunan, Tronjamin ja Kööpenhaminan porvariitten välissä kauppaamisprivileegiistä. 1700-luvulta otethiin kansa pomoorit, Ryssän kauppamiehet, ossaa Pohjas-Ruijan kauppaamisessa. Jo 1100-luvulta Finmarkusta ja rästi Pohjas-Ruijasta tulthiin tärkeet kalantoimittajat Euroopan markkinoille. Samhaan aikaan pohjanen Ruija tartti tuoda viljaa etelästä ja öystältä.

1700-luvun loppuosassa Tanska-Ruijan virkamiehet tehtiin kehittämistyötä Finmarkun maapruukin edestä. Tästä nousi ristiriita tradisunaalisen saamelaistavan kansa millä laila käyttää hyväksi luontoresursseja, samhaan aikhaan ko kauppatieteilijät pölättiin ette kalantoimittaminen vähenis.

1800-luvun alussa Finmarkku, niin ko rästiki Ruijasta kärsi nälkävuossii ja sottaa. Napoleonin sottiin aikana (1800–1815) Tanska-Ruija oli Franskan allieraattu, ja engelskan sotalaivat padotettiin rannikon. 1809 engelskmannit hyökäthiin ja ryöstettiin Hammerfestin mikä oli saanu kaupunkistaatuksen 1789.

03 Kriisit ja kasut

Finmarkussa aika 1800-luvun keskiväliltä 2. mailmansohtaan oli täynä kontrastii – kasu ja kriisi, maahanmuutto ja maastamuutto. Muutokset yleiskunnassa kosketettiin kovin luontohuushollausta ja vaihtokauppaökonomiaa, samhaan aikhaan ko tradisunaalinen elämäntapa, fisku ja maapruuki, tyhä hitaasti muuttui. Kalan ostu, valmistaminen ja kauppaaminen muuttui, ja tamppilaivat ja telegraafi paranettiin kommunikasuunin.

Alattion Kaavuonon kuparivärkin lisäksi, perustettu vuonna 1826 ja silloin issoin industriityöpaikka Pohjaskalotila, oli jäämerenpyytö uusi elämänkeino mikä merkitti paljon 1800-luvula.

1800-luvun alussa oli hyvä ihmismäärän kasu, muun muuassa maahanmuuton syystä Suomesta ja Etelä-Ruijan laksoista. Issoin maahanmuutto oli kuparivärkkiin, mutta maapruukaritki ulkopuolelta Finmarkkuu tulthiin Finmarkkuun ja kylväthiin uutta maata. Esivallat haluttiin ruijalaistaa Finmarkun. Se oli osa sekä Ruijan nasunalismista ette sen aikhasesta Ryssän ekspansuunipölostä.

Maastamuutto Amerikkhaan alkoi jälkhiin Finmarkussa ette ko etelässä, ja oli erittäin kova 1870- ja 1880-luvuila. Syitä siihen oli ihmismäärän kasu ja kova kysyminen resurssiitten pörhään, erittäin kylvämismaan pörhään. 1870-luku oli sen lisäksi huono kalanmyyntiaika, ja kruuvatyö oli vähenemässä.

1900-luvun ensi vuosikymmenillä oli kriissii ja poliittista radikaliseerausta. Vieläki fisku ja maapruuki annettiin työtä enniimille Finmarkussa. Pikku fiskuvääriissä missä olthiin huonot haminat, pidettiin Noorlannin venheet ja spissat millä soudettiin ja purjetettiin. Fiskuvenheistä missä oli kansi ja mutuuuri tuli tavaliset 1920-luvulta, ja silloin tarvittiin varmoi haminoita.

04 Kammit ja sveitsiläistalot

Pohjas-Tromssan ja Finmarkun uudestirakentaminen jälkhiin 2. mailmansottaa merkitti ette huonettyypit ja asumatavat kokonhaansa muututtiin semmosilla aloila, missä varhemin oli ollu paljon vaihettelluu . Polttaminen ei tehny erroo eri ihmisroikkiin välillä – sekä korreet papinkartanot, pikku kaksilomaiset tuvat ette kammit hävittiin liekiissä.

Kiini 1600- ja 1700-lukhuun asti talloin rakentamisessa käytettiin paikallista materiaali. Finmarkussa oli vähä puutavaraa, ja sentähden asuthiin sekä ihmiset ette elläimet kammissa. Reisivärkki oli puusta, seinät ja katon olthiin peitetty tuohela ja turpheela. Arina oli usheen keskelä laattiita ja räppänä katossa.

Kammin oon sanottu ette oon tyypilinen saamelainen rakenus. Ruijalaiset ja kainulaiset asuthiin tavalisesti hirsitaloissa, mutta heiläki saattoi olla kammi siljola. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa asumakammit aikkaa myöden hävithiin, mutta muutamissa paikoissa niitä käytettiin kiini sotavuoshiin 1940–1945 asti. Silloin siinä saattoi olla puulaattii, klasit, tapeetti, korsteeni ja uuni savvuröörin kansa. Lopulta se oli vain ulkopuoli mikä näytti ette oliko se kammi tahi pikku puutalo. Aitta- ja mettäkammit olthiin tavaliset kiini jälkhiin 2. mailmansottaa.

Asumatalot ennen polttamista olthiin monenlaiset. Kauppamiehen talo ja papinkartano oli usheen rakenettu empiiri- tahi sveitsiläisstiilissä, samhaan aikhaan ko likkiin talo saattoi olla hirsitalo ilman paneelii ja vesilauttaa klasin ympäri. Oli kansa asumatalloi mikkä olthiin rakenettu modernimmiitten prinsiipiitten ja stiili-ideaaliitten jälkhiin. Kaupungin ja maakylän väliset erot, etnisiteetti, elämänkeino, klassi ja distrikti näkyi rakenustavasta ja talon haamusta.

05 Okkupasuuini

- 1939 Ruija oli nöitraali. Stalinila ja Sovjetila (Ryssälä) oli hyökkäämättömyyssopimus Hitlerin ja nasunaalisosialistisen Tysklannin kansa. Pölkö mahdollisesta hyökkäyksestä öystästä sai Ruijan hallituksen lujittamaan Finmarkun rajavahtii.
- Tyskän Wehrmacht-sotavoimat otethiin Ruijan 9. aprillii 1940, mutta heidät lyöthiin – väliaikasesti – Narviikin taisteluissa. Tämä oli allieeratun ensi voitto Euroopassa jälkhiin sodan syttymistä. Englannin, Poolenin, ja Franskan voimat sođithiin Pohjas-Ruijan voimiitten ja yhden Tröndelaakin pataljuunan kansa yhdessä. Alattion pataljunissa oli sekä ruijalaissii, saamelaissii että kainulaissii.
- Pohjas-Ruija oli vaphaana kuukauden kauvoimin ko Etelä-Ruija. Finmarkussa ei merkattu paljon sođasta aprillikuussa. Vasta 16. juunii tulthiin Tyskän sotamiehet Kirkkoniemeen, ko Ruija oli kapituleerannu 10. juunii.
- Hitler hajotti sopimuksen Stalinin kansa juunissa 1941, ja hyökkäis Sovjetthiin. Sen tähden Sovjetista tuli allieerattu. Pohjas-Tromssassa ja Finmarkussa Hitlerin ”Festung Norwegen”in perustamisesta tuli kuuskymmenkunta sotajoukkoo. Wehrmacht piti estää allieerattuu invasuunii rannikoila ja ottaat Sovjetin Öystä-Finmarkusta käsin.
- Isoin määrä Tyskän sotimiehi oli 250 000 Pohjas-Tromssassa ja Finmarkussa.
- Allieeratuitten Murmanski-konvoijit viethiin tavaraa Ryssän sotavoimile. Tyskän konvoijit viethiin Kirkkoniemen haminhaan sotaväkkee ja tavaraa Litzan frontile likelä Murmanski. Molemat puolet pommitethiin viholisen konvoijii. Tyskän sukalusvenheet vajotethiin paljon laivoi. Rannikko oli tihheesti miinoitettu.

- Vuodesta 1941 ryssät ja allieeratut voimat pommitethiin kansa strategissii paikkoi ja kaupunkii Finmarkussa. Kirkkoniemie pommitethiin 328 kerttaa. Koko Euroopassa oli vain Valetta Maltassa mitä pommitethiin enämen ko Kirkkoniemie.

06 Arkipäivä sodan aikana

Faktan takana kaikista sodista oon ihmissii – joila oon lukemattomii, monenkertassii, erilaissii kokemuksii ja muistoi. Näin oon Pohjas-Tromssassa ja Finmarkussaki.

Vuona 1940 Finmarkussa asui nuoin 60 000 ihmistä. Ei yhdessäkhään muussa fylkissä ollu enämen sotaväkke verrattunna väkilukhuun. Porsangissa, missä yksi niistä isoista militäärileiristä oli, oli jopa 27 000 sotamiestä ja tyhä 3000 fasta-asukasta.

Paikalisväjelä oli erilaissii kokemuksii «tavalisesta» tyskän sotamiehestä. Paljoissa paikkaa Wehrmacht rekviereerais lommii ihmisten taloista. Näin muutamat tulthiin tuntemhaan tyskäläissii perheenissii, jokka kaivathiin ommii lapsii. Toiset elethiin epävarmuudessa tahi uhkailun alla. Ihmiset põläthiin ruijalaisista ja tyskäläisistä nasistiista. Fronttisotamiehilä oli usheen raakuutta ja traumaa öystäfrontilta.

Hallitus Lontonissa hyväksyi fiskuelämänkeinon ja okkupasuunivoiman välistä ytheistyötä. Vaihtokauppa fasta-asukkhaitten ja paikallisen sotaväjen kansa ei ollu epätavalista. Sotavuosisissa oli myötä paljon assiita – niin ko tavaravähhyys, pakkotyöhön otto ja kaikenlainen rekviereeraus, kouluista kiini hevoshiin asti. Ihmiset eri paikoissa Pohjas-Tromssassa ja Finmarkussa nähthiin sottaa niin ko torpedeerausta, miinoi, flyyin syöksymissii, sabotaassii tahi pommituksii – molemilta puolilta.

Partisaanit uhrathiin paljon. Heidän osalistuminen irregulaarisissa vastusroikissa oli tärkeet sota-apu. Myötä oli naissii ja miehii – usheet heistä Varengin fiskuvääriistä – jokka saathiin militääri- ja sabotaasiopetusta Sovjetin agentiilta.

Oli melkheen 14 000 ulkomaan sotafankkii ja pakotyöntekkiijää tyhä Finmarkussa. Heidän hätä vaikutti kovin. Kaksi kolmasossaa niistä Ryssän sotafangiista jokka kuolthiin Ruijassa, kuolthiin Pohjas-Ruijassa. Se oon paljon enämen ko kaikki ruijalaiset - siviilit ja militäärit – jokka kuolthiin ulkomaala ja kotona sotavuosina.

07 Tyskän sotamiehet

Sotamiesten jälkkii met näjemä ruostunheena piikkilankana tunturin hillajänkissä, särkynheissä kanuuninpesissä mahtaavissa kattomapaikoissa yli vuonon, sammalheisissa keramiikkikappalheissa põtäjämettämissä missä oon ollu militäärisikhuusi. Tiet ja lentokentät oon ikusesti liitetty sodan teknologijaan – ja ihmisten kärsimyksheen.

Aijan vierasmiehet ja sotaveteraanit väheneevät. Tyhä nuoriimet Wehrmachtin sotamiehet jokka olthiin Pohjas-Tromssassa ja Finmarkussa elethään vielä ommiin muistoin kansa. Enniimet heistä tulthiin Tyskästä ja Österriikistä.

Kekä het olthiin? Propagandafotograafit otethiin kuvvii ja filmathiin. Strategiat ja komenot Berliinistä oon dokumenteerattu, mutta kansa sotamiehen arkipäivä, frontin ja

militäärisikhuusin olot. Ihminen uniformin takana ittää framile privaattikuvista, omista preeviistä, tågningiistä ja päiväkirjoista. Innostunheena tahi hättääntynheenä het kuvathan sitä vierasta ja auttiita maisemaa ”Arsch der Welt”issä – mailman lopussa. Yksi sotamies kuvvaa sitä ”epätödeliseksi tōdelisuudeksi”. Keskiyönauringon kirothaan tahi rakastethaan. Porosaamelaisten kyky pärjätä arktisessa talvessa imponeeraa.

Sotamies: Armottomasta raajasta sotamiehestä saakka kiini siihen raimatelheeseen poikhaan asti joka taistelee koti-ihmisten ja oman maan edestä. Hän joka kuorais käskyi miitä hän koskhaan ei ollu saattanu kuvitellakhaan. Löytyy esimerkii desertööriistä jotka ammuthiin, ja paikalisihmissii jokka freistathiin auttaat.

Sota jättää näkkyyvii ja näkymättömii jälkkii tahi arppii ihmishiin ja sukhuin – poikki maarajoin. Paljon unheetethaan tahi vaijethaan ko elämä häytyy jatkuut. Sovinthoon pääsemistä oon ajettu usheila tasoila jo pitken aijan. Usheet sotamiehetki oon halunheet jatkaat sitä perinttöö.

08 Poltetun maan ...

Syksystä 1944 tuli erittäin dramaattinen. Sovjet sai yliotheen sodassa, ja sekä Tyskä ette Suomi olthiin kovan painon alla. Suomi ja Sovjet sovithiin sotimislevosta. Tyskä ja Suomi olthiin olheet allieeratut, mutta niistä tuli nyt viholiset. Tyskän sotaväjen piti vettänttyyt pois Suomesta läpi Finmarkun ja Pohjas-Tromssan. Ryssän puolela rajjaa 130 000 Puna-armeijan sotamiestä Litzafrontilta likelä Muurmanskii olthiin valmhiina vapauttamhaan ommaa allaa, ja turvaamhaan sitä ottamalla Kirkkoniemen ja alan siitä läntheen kiini Tenonjokheen asti. Tämä ylivoima hoputti tyskän militäärivoiman vettäntymhään. Wehrmachtin hirmu ison sotamiesjoukon ja tuhanssiitten nälkynheitten sotafankkiin vettäntyminen tapattui kaikki samoila huonoila teilä.

Oktooberikuussa 1944 tuli käsky suuraa Hitleriltä: Kaikki siviiliasukhaat – yli 70 000 lasta, nuorta, vanhaata ja sairasta – pidethiin evakueerata pakola. Führerin käsky loppui näin: ”Myötätunttoo asukkhaitten kansa ei pidä löytyyt”. Ryssän sotaväjen etenemisen viivyttämisen tähden Tyskän militäärivoima otti käytthöön ”poltetun maan taktiikan”. Kohta kaikki rakenukset ja infrastruktuurin idän ja pohjasen puolela Yykeän puolustuslinjaa Pohjas-Tromssassa hävitethiin.

Nämät poltethiin tahi räjäytethiin;

12 000 kotituppaa 50 000 ihmiseltä. 500 isomppaa ja pienemppää industrihommaa. 4 700 navettaa ja ulkohuonetta. 150 kouluu. 27 kirkkoo ja 15 papinkartanoo. 200 fiskupruukkii. 21 sikhuussii ja hoitokottii. 22 000 telegraaffitolppaa. 430 000 meetterii ilmaleetninkkii ja kaapeli. 350 siltaa. 1 066 virtamuttuuri. 180 fyryrystasuunii. 350 muttuurivenettä. 118 virtavärkkii. 12 telefoonistasuunii. 11 telegraaffistasuunii. 53 hotellii ja kestikievarii. Monta tuhatta soutovenettä ja pientä ja issoo kaajaa.

Kaikki kotielläimet piti slahtata. Finmarkun olthiin miinotettu likelä 100 000-la miinala merelä ja maala.

09 Pakolaiset omassa maassa

Eksiilihallitus neuvotti ette ihmiset ei pidettäis evakueerata. Monet luulthiin sentähden ette ruoka ja apu olthiin tulemassa nopeesti. Toiset toivottiin ette ryssät heti vapautettais *koko* Finmarkun. Muutamat asukkaat olthiin vapautetussa, mutta sodan särkemässä Öystä-Finmarkussa. Kaikenikäset ihmiset menthiin pakhoon ja piilhoon vaaranreikhiin ja kammhiin, tahi korjathiin ittensä venheisiin mikkä oli peitetty turpheela ja mullala. 23 000 ihmistä – kolmasosa Finmarkun asukkaista – asuthiin yli talven kokonhaansa alaspoltetuila tahi särkynheilä aloila oktoberikuusta 1944 kiini maajikuuhun asti 1945. Ei kaikin pärjänheet. Vesta-Finmarkussa Tyskän patuljat hajethiin ihmisi koko talven. Monet otatelthiin. Usseemat lähätethiin fankileirhiin niin ko pölätyle Krøkebørslettale Tromsshaan.

Lyhykäiselä varraamisajala yli 50 000 ihmistä pakotethiin pieniin fiskuseitthoin, aukkeisiin lastikkashoin tahi Tyskän laivhoin. Porsangissa 3 300 finmarkkulaista pakotethiin ahthaisiin ”Karl Arp”- ja ”Adolf Binder”-laivhoin. Niitä sanottiin kuoleman laivoiksi. Lastihuoneet olthiin pimmeet ja kolot. Niissä kurjissa oloissa tarttuuvat ja tappaavat taudit levithiin nopeesti.

Pakkoevakueeratut saathiin ottaat myötä juuri sen mitä het jaksethiin kanttaat. Paljoila ei ollu muita vaattheita ko net mikkä heilä olthiin päälä. Kymmenssiituhanssii lokassii, vaipunheita ja täissii pakolaissii pakotethiin Tromssan, Narviikin, Mosjøenin ja Tronjamin läpi. Ennää ei ihmisille löytyny yösijjaa, ei ruokkaa, ei inforamsuunii eikä appuu hävitttää taitä. Muutamat kadotethiin toinen toisen matkala. Aviisit ja ilmotustaulut olthiin täynä hakemakuulutuksii. Vielä nytki muutamat hajethaan ämmin äitin hauttaa tahi pikku veljee joka kuoli matkala, ko peret häytyi jatkata matkaa.

Wehrmacht otti pakola huoneita ja hajotti pakoevakueeratut yli koko maan. Sukulaiset otethiin vasthaan ommii ihmisi, ja monet vierhaat ihmiset aukasthiin sekä oman kodin ette sydämen. Muutamille kulttuurierot ja kieliestheet olthiin isot, ja ymmärrys siitä mitä pakolaiset olthiin kokenheet, oli rajalinen.

Pakoevakueeringin ja polttamisen oon räknätty Ruijan historian issoimeksi katastroofiksi jälkhiin mustaakuolemaa.

10 Porsangin väki

Porsangista saattaa sannoot ette se oon Finmarkku miniatyyrissa. Täälä oon vaaroi ja tunturii, vuonoi, jokiä ja kalajärvii mikkä oon ruokkinheet saamelaissii, kainulaissii ja ruijalaissii ikivanhaasta ajasta asti.

Vuona 1930 Porsangissa oli 1019 saamelaista, 740 kainulaista ja 664 ruijalaista.

Porsangissa niin ko muuvalaki Finmarkussa oli vanhaasta tärkkee yhtheistyömalli *verdde* — saameksi *verddevuohta* ja kainuksi *väärtti*, mikä merkittee *ystävä* tahi *vierasystävä*. Tämä oli tärkkee yhtheistyö fasta-asukkhaitten ja porosaamelaisten välilä, ja mikä lujitti fasta-asukkhaitten kombinasuunielämänkeino. Premissi oli se ette het saatethiin puhhuut saamee eli kainuu toinen toisen kansa. Fasta-asukkaat annethiin yösijjaa ja hevos- tahi venettransporttii poronsiirtämisessä. Käsityötavaraa ja raaka-ainetta niin ko kallaa ja lihhaa vaihetethiin porotavariitien kansa. Oli kansa tavalista ette fasta-asukkhaila oli ommii porroi väärtti-perheen tokassa. Väärttisuhdet meni perintönnä sukupolvesta sukupolvheen. Sodan

jälkkinen moderniseeraaminen hävitti paljon siitä väärtilhomasta, mutta tradisuuni löytyy vieläki.

Porsankilaisten elämä ei ollut tyhjä kiini naturaalihuushollista. Paljoilla pienillä maapruukiilla oli oma paja missä miesihmiset tehtiin kampheita mitä tarttettiin, ja rauttiintyö oli kansa tärkeä tienasti paljoille. Ennen ko Kruunun tiehomma alkoi tekemään työtä Finmarkkussa vuona 1914, sieltä löytyi tyhjä lokaalii pikkuteitä. 1930-luvulla alettiin hommaamaan kruununtietä 50 läpi fylkkii. Usheet miesihmiset saatiin sesonkityötä tiehommassa. Jälkhiin sottaaki olthiin Kruunun tiehomma ja Telegraaffi tärkeet uudestirakentamisen työnantajat.

Possukopan iso markkina Alattiossa oli kauvon yksi monista tärkeistä kulttuurikohtauspaikoista Pohjaskalotilla. Kaksi kertaa vuodessa saamelaiset, kainulaiset, ruijalaiset, ryssäläiset, ruottalaiset ja suomalaiset kohdatelttiin sielä. Sielä myytiin ja vaihetettiin poronahkoi, lihhaa ja kallaa, rauttiintöitä, raanui ja kutomatavaraa niin ko porsanginvanthuita ja muita tavaroita niin ko voita, jauhoi, suolaa ja tupakkaa.

11 Merisaamelaiset

Kiini 1930-luvulle asti merisaamelaissii oli enämen ko muita Porsangissa. Tämän navetan ja asumatalon omistaajat olthiin merisaamelaiset.

Ensinäki se oon elämänkeino mikä erottaa saamelaisroikat toinen toisesta. Merisaamelaiset, mitä issoin osa saamelaisasukhaista oon, asuthaan rannikoilla ja vuonoin rannoissa – kuitenkin Finmarkkussa ja Tromssassa.

Ennen merisaamelaiset elettiin maapruukista ja fiskusta, mutta kansa jahdista ja osittain poronhoito oli tärkeä osa elatuksesta. Enniimillä heistä oli pikku maapruuki ja lemmii ja lamphaita. Näin het saatiin maittoo, lihhaa ja villaa perheele. Marjankokkoominen oli tärkeä osa huushollista. Enniimet kylväthiin putaattii, naurista ja raparpeerii omhaan pithoon. Jahdattiin riekkoii, jäniksii, kettui ja hylkheitä. Riekot olthiin kansa vaihtotavaraa tahi niitä myytiin kauppamiehele.

Vaimoihmiset olthiin päävastuuliset maa- ja elläinhommassa, samhaan aikaan ko miesihmiset pyydettiin kallaa vuonosta tahi het saatettiin olla poissa pitket aijat sesonkifiskussa. Talokentät annettiin harvoin nokko talviheinää elläimille, ja enniimillä oli sentähden jänkkä- tahi ulkoniitty. Kalamolon kansa keitettyt teput ja taarat olthiin kansa tavalista elläimen ruokkaa.

Porsangin merisaamelaisvaimoihmiset olthiin tunnetut tekstiilityöntekijät. Enniimillä olthiin lamphaat, ja sentähden tuli karttaamisesta, kehräämisestä, vääväämisestä, neulomisesta ja kutomisesta osa työstä. Het vääväthiin raanui – issoi villatäppeniitä – mitä muun muuassa käytettiin telttatuukina porosaamelaisten talvilaavoissa. Het vääväthiin kangasta, tehtiin sänkyvaattheita, pauloi ja vöitä, ja neulothiin vuotakenkkii, nutukoita, peskii ja sistiköitä.

Merisaamelaiset tehtiin tavallisesti itte omat venheet. Kotifiskhuun het pruukattiin pienempää venettä, mutta isoilla sesonkifiskuilla tarttettiin isomppii venheitä. Evakkueerauksen ja polttamisen aikana syksylä 1944 melkkeen kaikki venheet menetettiin, ja jälkhiin sottaa oli iso venheenhätä. Venheen ostaminen oli tyyris, ja Porsangissa oli paljot jotka itte jatkattiin venheentekemistä.